

2. חברת טבע, או בשמה המלא "טבע תעשיות פרמצבטיות בע"מ", עסקה ועוסקת, בין השאר, בשיווק תרופות גנריות. תרופה גנרית, להזכיר, היא חיקוי של תרופה מקורית שפג עליה הפטנט. ולפעמים גם לא פג, הפטנט, אז מה. וזה לא באמת מזיז לי. לא, לא ממש. גם המלפפון שאני מגדל בגינה – מלפפון זה צמח מטפס, מסתבר – החל ללפף את קנוקנותיו סביב עשב שוטה, ולא היה לי ברור **מי מנצל פה את מי** ואיזו טפילות מוזרה מתרחשת פה.

לפני כמה ימים ראיתי באוניברסיטה את "אודיסיאה"¹, כתב עת שמגדיר עצמו כ"מסע בין רעיונות". ודווקא שמחתי שבתקופה שחונה זו יוצא מגזין חדש לרעיונות, שאולי יגיע לקהלים חדשים, יפרה אותם, יגרום למישהו לאכול מעץ הדעת, אבל אז ראיתי שמגזין זה יוצא לאור על ידי חברת "טבע" והאוניברסיטה העברית. לרגע זה צרם לי – תמיד צורמת לי ההתערבות שלכאורה-לא-אמורה-להתרחש בין חברות כלכליות ומקדשים של ידע – אבל אז הצרימה עברה. החליפה אותה האירוניה בדבר שחברה שהרוויחה את הונה משכפול תרופות משכפלת עתה ידע מסוג אחר.

ניסיתי אחר כך לחפש מידע על "טבע" בויקיפדיה. אבל אז עצרתי. הייתי חייב לעצור לרגע, להפסיק את **המשחק הזה, של שיטוח הידע**. כי גם ויקיפדיה, למרות כל מעלותיה – הפצת הידע בעולם והפיכתו לנגיש לכל – משכפלת את הידע. באנגלית, בסנינית, בצרפתית, באמהרית. והשכפול הזה, יצירת השכבה העליונה של הידע, לאט לאט מחליף את הידע עצמו – את תהליך רכישת הידע. הוא הופך את הידע, מושגים ותיאוריות שעבדו עליהן במשך מאות, שנבנו כמגדלים זה על גבי זה, לנגיש לכל. ואין בזה דבר רע – תאמרו. אך הנגישות הטוטאלית הזו הופכת את הידע

[המשך בדף הבא.]

הטקסט הקודם. הטקסט הופך להיות מייצג חדש של הטקסט הקודם. היום אנשים, ובניהם אני, מחפשים מהירות, קיצורי דרך; לדעת מה הידיגר אמר בסטיק. זה כמו לקחת את הפוסטר של המונה ליזה ולתלות אותו במקום המקור; למרות שזה נראה זהה, יש מימד של השטחה. גם הטקסט הקודם נוצר מתוך מאבק והתמקמות ביחס ואל מול מה שהיה לפניו. ההיווצרות מתוך מאבק חשובה, כי היא בדיוק מה שנותן לטקסט את כוחו. **כאשר טקסט חי בשלום עם מה שהיה לפניו הוא לא מעניין**; הוא לא מייצר ידע חדש. הרפרודוקציה של הטקסט הופכת אותו לרו מימדי ומבטלת את המימד הכוחני, את סימני המאבק שנותרו בטקסט, בדומה לרפרודוקציה של המונה ליזה, שמוחקת את משיכות המכחול של לאונרדו. אך האם ישנה אלטרנטיבה?

אנו בוחנים את עבודתה של תמוז בינשטוק² כדרך אפשרית לפיתרון: היעדר ראיית האובייקטים ונתינת שם לפעולות המשתתפים במיצג, יוצרים דרך חדשה להבנת היווצרות ידע ביחס לידע קודם: הידע הקודם, נוכח כבר מראש, בכל תהליך ראייה. הראייה מתפקדת, לכן, במובן מסוים כמו הרפרודוקציה, כתהליך של שיעתוק. זהו אינו שיעתוק משטח אלא כזה שמהווה בסיס ליצירת ידע חדש. במקביל, היא יוצרת ידע חדש בכל פעם, באופן ייחודי ופרטיקולרי החומק מהניסיונות ללכדו ולשכפלו.

אז, אנחנו לפחות מנסים לשלב את הכמעט בלתי אפשרי לשילוב: להציע גישה נוחה לידע קיים מחד ומאידך לייצר ידע חדש או להציע מחשבה מקורית, התמודדות מול מקורות בניגוד לשכפול פשוט שלהם. אם אנחנו מצליחים, זה אתם תשפטו.

¹ ראו מאמר 2.

² ראו מאמר 3.

1. גליון 6 הוא זמן להתבוננות פנימית: "אסופה" הגדירה לעצמה למטרה להעביר ידע אל מחוץ לאוניברסיטאות. האין זה תהליך שמחייב השטחה ובהכרח כרוך בו אובדן של ידע? האם אנחנו מצליחים ליצור דיאלוג מעניין עם טקסטים ולייצר ידע חדש או שאנחנו מציעים שכפול פשוט של ידע שלא מקדם את החשיבה?

איך נוצר ידע חדש? אולי תמיד ביחס ל ובהתכתבות עם ידע קודם. בניית ידע חדש כרוכה בציטוט, עיבוד, התמודדות מול וביקורת על ידע קודם. כדי ליצור ידע חדש צריך להתרחש אקט. כלומר, צריך להיות איזשהו חתך, שבר, משהו צריך להיווצר. שכפול פשוט, כמו רפרודוקציה של המונה ליזה, למשל, לא מעניין. לא רק שאינו מעניין, הוא אינו מקדם אותו לשום מקום. כמו המפה בסיפור של בורחס¹ הוא משטח, מבטל את העומק שבשכבות הקודמות, ברב מימדיות של המציאות ושל הכתיבה האקדמית.

ובכל זאת, ייצור ידע חדש, כחלק מההתמודדות עם הידע הקודם, כולל בתוכו תהליך של הפשטה: מימד מסוים נבחר בטקסט, הרעיונות בטקסט המורכב, הופכים לחד מימדיים, על מנת שנוכל להתלבש עליהם, כמו קנוקנות המלפפון בגינה. זה חלק הכרחי בתהליך.

מה בכל זאת שונה? וויקיפדיה, למשל, לא מנסה לייצר ידע חדש. אין כאן בעיה כביכול, מדובר במכשיר הפצה המוני של ידע, שמשכפל ומפיץ. בדיוק כמו אותו פוסטר של המונה ליזה. מה הסיכון בכך? ראשית, שמכשירי השכפול יתיימרו להיות משהו אחר, כל דבר שהוא לא מכשיר שכפול והפצה. שנית, ומה שבעיני הוא הבעייתיות הגדולה, היא השכחה של האקט של

לטריוויאלי, לדבר מה שאין צורך בהשקעה כדי להבינו. מגדלי ההבנה, שנבנו בעמל רב, קורסים לתוך עצמם, לתוך מבנה שטוח המייצג רק את התוצאה הסופית.

באיזשהו אופן, התהליך מזכיר את סיפורו של בורחס "על הדקדקנות במדע"². בסיפור זה הקיסרות ייצרה מפה בקנה מידה של 1:1, כך שכל כביש ומבנה יוצגו בגודלם האמיתי, כמו במציאות. אך בעוד שהעיר רוחשת החיים משתנה ללא הכר והמפה נשארת סטטית, הרי ששכבת העל, שקודם מיפתה את הידע ועתה מרחפת מעליו, מצילה עליו, מסתירה אותו, משטיחה אותו, היא זו המשתנה ללא הכר. היא זו המזינה את עצמה, בעוד שהמציאות, איפה שתהליך היצירה היה אמור להתאפשר, קמלה אט אט. אינני טוען שהמציאות נעלמה לגמרי, וכל מה שנשאר הם דימויים חסרי מקור³.

להפך – המציאות מוצגת שוב שוב, בתהליך שחוזר על עצמו עד אינסוף ומתכתב עם עצמו – אבל לא כדי לחדש – אלא כדי לשמור על האינרציה של התהליך עצמו. כמו ב"אודיסיאה", שם תהליך השכפול של הידע נותן לגיטימציה לתהליך עצמו להתקיים ומניע אותו – כמין פרפטום מובילה (Perpetuum Mobile), כך גם בויקיפדיה. השכפול, היונק מהמציאות את מבני הידע הסופיים ומציג את קליפתם הריקה כחזות הכל, מציג עצמו כדבר שיש להתעסק בו. כמה שיש לדבר עליו, לעסוק בו, לנסות להבינו.

אינני בא פה להטיל רפש בפועלה של "טבע" או ב"אודיסיאה". אינני בא להטיף שתעזבו את האינטרנט ולא תתרמו לויקיפדיה. כי אין חדש תחת השמש; והאם ייתכן שעלון זה עושה בדיוק מה ש"טבע" עושה – בא לפשט רעיונות, להציג אותם בצורה חדשה, כדי שיהיה קל לבלוע אותם – כמו תרופה?

¹ כתב העת "אודיסיאה" – מסע בין רעיונות, הוצאה לאור על ידי האוניברסיטה העברית וחברת טבע.
² חורחה לואיס בורחס (1896-1986), סופר ארגנטינאי; הסיפור לעיל מופיע ב"דברי ימי תועבת עולם" בתרגום רנה ליטוין, הוצאת עם עובד (1988).
³ כפי שבוודריאר, פילוסוף צרפתי (1929-2007), טען.

3. רואים שלא רואים: על "מבעד לחדר" - עבודה של האמנית תמוז בינשטוק.

ביום חמישי נסעתי למרכז לאמנות דיגיטלית בחולון לראות עבודה של תמוז בינשטוק¹. משהו לא מסתדר לי כבר במשפט הראשון, אולי בגלל שהעבודה מערערת על ההנחה שיצירות האמנות ניתנת לראיה. זוהי הנחה בסיסית כל כך עד שאנו לא מבחינים בקיומה: בדרך כלל, כשאנחנו מבקרים בתערוכות הראיה משמשת כאמצעי לידיעה. מתוך הניסיון שצברנו, אנחנו יודעים שיצירות אמנות מציעות לנו חוויה חזותית, ולכן מצפים לראות משהו; התשוקה לראייה היא ידע מוקדם שמתלווה למפגש עם יצירת האמנות. זהו ידע המעצב כל יצירה כשדה ראייה, שאנו מבקשים לתפוס במבט. את עבודתה של בינשטוק אי אפשר לראות במובן הרגיל של המונח: הצופה בעבודה נכנס לבד לחלל תצוגה ריק, שבשני צידיו יושבים שני משתתפים; כאשר הוא מתהלך בחלל מפרשים המשתתפים את פעולותיו. מבעד לפרשנות זאת, תוך כדי תנועה, הקשבה ותגובה, מגלה המבקר את נוכחותו בחדר בלתי נראה, המתהווה בדימויו.

איך כל זה קשור להפקה ושעתוק של ידע? עבודתה של בינשטוק ממקמת את שאלת הידע בין הנראה לבלתי נראה. כל מפגש בין מבקר לעבודה יוצר ידע חזותי חדש, שאינו נוכח בתחום הנראה. נדמה שהעבודה מבקשת לאחוז באותו "שטח עיוור" בו מצוי הידע החומק בכל תהליך בו מיוצר ומשוכפל ידע קודם.

העבודה בוחנת את התלות ההדדית בין הראיה והידיעה. תלות זו מאפיינת את היחסים בין היראות ועיוורון, בין התבוננות ותיאור מילולי: העבודה מתמקמת בתווך בין חלל התצוגה החשוף למבטם של הצופים ובין החדר המתואר. באילו אופנים מעצבים קולותיהם של המשתתפים את חזותו של החדר המופיע בדימויו של הצופה? הראיה מוגדרת בפרויקט כשעתוק ידע: הראיה יוצרת, מוסיפה, מרכיבה, ובו בזמן

מאבדת, מטשטשת, ושומטת. הראיה מעורבת תמיד בידע קודם; נתמכת בדימויים ומושגים, מערבת בין ידיעתנו ובין מראות עינינו.

ובכל זאת, העבודה מותירה אחריה צילום; כל מבקר בחלל מותיר אחריו סימן, עדות, שארית. כל צופה מצולם בחשיפה ממושכת; שאינה מאפשרת לקבע תנועה; כך שאם המבקר מתנועע לכל אורך ביקורו בחדר, דמותו אינה מקובעת בצילום, אלא מותירה רק סימן מעורפל². הניסיון לצלם את המבקר מקביל לשעתוק הידע: זו יצירה של ידע חדש על בסיס הידע שקדם לו, במקרה זה - על ההתרחשות בחלל התצוגה. הצילום יוצר עדות טפילית: הוא אינו מאפשר ללכוד את הדימוי שהמבקר רואה בדימויו; ולא תמיד מאפשר לזהות את המצולם ואת תנועותיו. הצילום מתעד מפגש בין מבקר ובין חדר שאינו נוכח בחלל התצוגה, אך מציג את חלל התצוגה, שאינו נוכח בחוויה של הצופה.

עבודתה של בינשטוק מתארת תהליך של היווצרות ידע, תהליך בו כל ביקור בחלל התצוגה יוצר ידע חדש. כמו הצילום המבקש לתעד את החוויה ש"מבעד לחדר", היא מתקיימת בתנועה המטלטלת בין נוכחות והיעדרות, ומעידה על הקושי שבאחיזה בבלתי-מוחשי.

כל מבקר בחלל מותיר אחריו סימן, עדות, שארית. תמוז בינשטוק, "מבעד לחדר" (צילום: אביטל וויבר)

1 1000 מ"ר סגנון חופשי". תערוכה קבוצתית במרכז לאמנות דיגיטלית חולון, 15.8.09-30.7.09. העבודה "מבעד לחדר", מאת תמוז בינשטוק, בתמיכת מכון דאזארטס, אמסטרדם; תוצג באוקטובר 2009 בפסטיבל דיסקורס לתיאטרון חדש, גיטן, גרמניה.
2 הצלמת אביטל וויברן היא שותפה יוצרת בעבודה. לעבודותיה השפעה רבה על הפרויקט והצילום שבו.